Eszmetár – tanári útmutató

Nov 5, 2026 · @Szabó Márta Mária

Mire való az Eszmetár?

Az Eszmetár egy kereshető adatbázis, amely egy helyen gyűjti össze a XIX. századi eszmerendszerek érettségi esszékhez szükséges szókincsét és forrásait. A diák kiválaszt egy eszmét, és egy képernyőn látja hozzá a fogalmakat, az értékelhető megállapításokat és a forrásszemelvényeket.

- **Célcsoport:** 11–12. évfolyam, közép- és emelt szintű érettségire készülők.
- **Témakör:** szocializmus, szociáldemokrácia, kereszténységszocializmus, liberalizmus, nacionalizmus, konzervativizmus.
- **Tartalom:** 6 eszmerendszer, 35 forrásszemelvény, és mindegyikhez 1–5 kiemelt, jellemző fordulat.
- **Forrásai:** a fogalmak és a megállapítások érettségi javítási útmutatók szempontjaiból készültek, a szemelvények egy forrásgyűjtemény szövegét követik.

Az alkalmazás nem helyettesíti a tankönyvet. Szerepe az, hogy a diák az esszéírás előtt gyorsan össze tudja vetni a fogalmat, az állítást és a forrást.

Felépítés és funkciók

Elem	Mit csinál	Mire jó az órán
Eszmefülek	Egy eszmerendszer kiválasztása; a szám a szemelvények számát jelzi. Minden eszmének saját színe van.	Egy eszme „kartotéklapjának” áttekintése
Általános fogalmak	Több témában is használható alapfogalmak (pl. állam, nemzet, egyén)	Az érettségi fogalomhasználati szempontja
Konkrét történelmi fogalmak	Az adott eszméhez kötődő szakkifejezések, színezett címkékkel	Szakszerű szókincs az esszébe

Elem	Mit csinál	Mire jó az órán
Megállapítások az esszéhez	Azok az állítások, amelyekért az útmutatók tartalmi pontot adnak, valamint az eszmepárok közös pontjai és eltérései	Vázlatírás, összehasonlító esszé
Forrásszemelvények	Szerző, mű, évszám, szöveg; szükség esetén besorolási megjegyzés	Forráselemzés, idézetválasztás
Jellemző fordulatok	A szövegben aláhúzott kiemelések, a szemelvény alatt listában is	Az eszme „nyelvének” felismerése
Keresés	Fogalomra, szerzőre, idézetre keres; ékezet nélkül is talál („szabadsag”)	Egy fogalom követése több eszmén át
Hatókör	„Kiválasztott eszme” vagy „Minden eszme”	Összehasonlítás egy kattintással
Nézet	„Teljes szöveg” vagy „Csak fordulatok”	Gyors ismétlés, illetve részletes olvasás
Fogalomcímkére kattintás	Azonnal rákeres a fogalomra	A fogalom forrásbeli előfordulásainak megtalálása

A keresési találatokat sárga kiemelés jelzi, a jellemző fordulatokat az eszme színével aláhúzott kiemelés. A kettő egyszerre is látszhat, így kiderül, hogy egy keresett fogalom a szemelvény kulcsmondatában szerepel-e.

Órai felhasználás

A feladatok egymástól függetlenül is használhatók. Mindegyikben a diáknak szövegbeli bizonyítékkal kell alátámasztania az állítását, a puszta felismerés nem elég.

Feladat	Idő	Munkaforma	Menete	Eszmetár-funkció
Ki mondhatta?	15 perc	frontális, majd páros	A tanár kivetít egy jellemző fordulatot név és eszme nélkül. A párok eldöntik, melyik eszméhez tartozik, és legalább két fogalommal indokolnak a fogalomlistákból. Az ellenőrzés kereséssel történik.	Csak fordulatok nézet, keresés
Fogalomvándorlás	20 perc	csoportos	Minden csoport kap egy kulcsfogalmat: *szabadság*, *nemzet*, *tulajdon*, *egyenlőség*. „Minden eszme” hatókörrel rákeresnek, és táblázatba gyűjtik, melyik eszme mit ért rajta.	Keresés, Minden eszme
Ellenpontpárok	25 perc	páros vita	Két szemelvény ütköztetése: Mill (1862) és Mohl (1868) a nők jogairól; Smith és Marx a tőkéről; Mazzini és Marx a hazáról; Burke és Mill a hagyományról. A pár egyik tagja az egyik, másik tagja a másik álláspontot képviseli, a fordulatokra hivatkozva.	Teljes szöveg nézet, eszmepár-kártyák

Feladat	Idő	Munkaforma	Menete	Eszmetár-funkció
Vázlat a pontokhoz	30 perc	egyéni, majd társközi ellenőrzés	Egy kiadott esszéfeladathoz a diák összegyűjt 3 általános és 3 konkrét fogalmat, 2 megállapítást és 1 szemelvényt egy idézett fordulattal. A párja az értékelési szempontok szerint ellenőrzi (lásd a következő fejezetet).	Fogalomcímkék, megállapítások
Forráskritikai nyomozás	20 perc	csoportos	A szerző nélküli részletek (A–E) és a „Politikai értekezés” besorolásának vizsgálata: mi szól a besorolás mellett, mi ellene? Külön kérdés Mohl és Széchenyi esete (lásd a Forráskritikai megjegyzések fejezetet).	Megjegyzések a szemelvényeken
Kilépőkártya	5 perc	egyéni	Három kérdés: Melyik fogalmat használom ezután pontosabban? Melyik szemelvényt idézném az esszémben, és miért? Hol tévedtem az órán, és miből jöttem rá?	–

Differenciálás. Középszinten elég egy eszme kartotéklapjával dolgozni, és a „Csak fordulatok” nézettel ismételni. Emelt szinten az összehasonlítás a fő feladat: „Minden eszme” hatókör, eszmepárok, ellenpontos szemelvények.

Házi feladat. A diák a saját érettségi témajánlatához kiválaszt két szemelvényt, és mindegyikhez egy mondatban megírja, melyik megállapítást támasztja alá.

Kapcsolat az értékelési szempontokkal

Az alkalmazás szakaszai a felhasznált javítási útmutatók minimális elvárásaihoz (M) igazodnak. A táblázat az útmutatók megfogalmazását követi; a pontszámok a konkrét feladattól függnek.

Elvárás az útmutatóban	Eszmetár-szakasz	Amit a diáknak érdemes gyakorolnia
„Helyesen alkalmazza az általános, illetve a témához kapcsolódó történelmi fogalmakat.”	Általános és konkrét fogalmak	A fogalmat mondatban, összefüggésben használja, ne felsorolja.
„Beépíti válaszába a forrásokban található információkat, és következtetéseket von le belőlük.”	Forrásszemelvények, jellemző fordulatok	Az idézett fordulathoz mindig fűzzön következtetést („belőle az következik, hogy…”).
„Rögzíti …, és ezzel kapcsolatban lényegi megállapítást tesz.”	Megállapítások az esszéhez	A tény rögzítése önmagában kevés; hozzá kell tennie a magyarázó megállapítást.
Az eszme kapcsolódása a kor többi ideológiájához	Eszmepár-kártyák (közös pont, eltérés)	Hasonlóságot és különbséget is mondjon, ne csak ellentétet.

Az útmutató kimondja: „Ugyanaz a válasz nem fogadható el két külön tartalmi elem pontozásánál is.” Ezért érdemes a vázlatíráskor minden tartalmi elemhez más megállapítást és más szemelvényt rendelni.

Az értékeléshez a társközi ellenőrzésben négyfokú skála javasolt minden sorra: *hiányzik – megjelenik – összefüggésben használja – következtetést von le*.

Forráskritikai megjegyzések

Az Eszmetár több ponton értelmezési döntést tartalmaz. Ezek órán vitára bocsáthatók, de kiadás előtt tanári ellenőrzést igényelnek.

Tétel	Mi a döntés	Mit kell ellenőrizni
Szociáldemokrácia, kereszténységszocializmus	A fogalmak és megállapítások kiegészítések, a javítási útmutatókban nem szerepelnek; az alkalmazás „kiegészítés” címkével jelöli őket.	Évszámok és nevek: II. Internacionálé (1889), MSZDP (1890), Rerum novarum (1891), Katolikus Néppárt (1895), Prohászka Ottokár
Szerző nélküli részletek (A–E)	A besorolás a szöveg alapján történt: A → szocializmus, B → konzervativizmus, C → konzervativizmus (abszolutista érvelés), D → liberalizmus, E → nacionalizmus.	A C részlet a konzervativizmusnál régebbi tekintélyelvet képvisel; vitatható, hogy oda tartozik-e.
„Politikai értekezés” jelű részletek	A „Negyven éven át…” kezdetű részletet Benjamin Constant-nak, az „Ősapáinktól…” kezdetűt Burke-nek tulajdonítja az alkalmazás.	A szerző megnevezése nem a forrásgyűjteményből származik.
Széchenyi: A Kelet népe	Liberalizmus, „mérsékelt reformliberalizmus” megjegyzéssel	A részlet a forradalmi hevület ellen szól, konzervatív óvatosságként is olvasható.
Bismarck	A forrásgyűjtemény egy idézetként közli; az alkalmazás kettéválasztja: 1881 → konzervativizmus, 1888 → nacionalizmus.	–
Mohl (1868)	Konzervativizmus, a nők egyenjogúságának elutasítása miatt	Mohl maga liberális jogtúdos volt. A részlet jól mutatja, hogy egy eszme és képviselője nem mindig fedi egymást.

Tétel	Mi a döntés	Mit kell ellenőrizni
Jellemző fordulatok	A kiemelések szerkesztői választások, de mindegyik betű szerint szerepel a forrásszövegben.	Tanári döntés, hogy a kiemelések a saját órai hangsúlyokat tükrözik-e.
Szövegátírások	Két nyilvánvaló gépelési hiba javítva: cirill „А” a Széchenyi-idézet elején, „Mohl” → Mohl. A Mazzini-részlet „szenteleik” alakja változatlan maradt.	–

Órai használat. A táblázat sorai kész forráskritikai kérdések. Például: „Miből dönthetjük el egy szerző nélküli részlet eszmei hovatartozását?” vagy „Lehet-e egy liberális gondolkodónak konzervatív állítása?”

Technikai tudnivalók

- **Megosztás a claude.ai-on:** az alkalmazás alapból privát. A diákok csak azután nyithatják meg, hogy a Megosztás menüben megosztottad velük. A beágyazott nézetben a címsor nem követi a kiválasztott eszmét.
- **Saját oldalon (pl. GitHub Pages):** az *eszmetar.html* egyetlen önálló fájl, külső szerver nélkül működik. Itt minden eszmének saját linkje van:
  - …/eszmetar.html#szocializmus
  - …/eszmetar.html#szocialdemokracia
  - …/eszmetar.html#keresztenyszocializmus
  - …/eszmetar.html#liberalizmus
  - …/eszmetar.html#nacionalizmus
  - …/eszmetar.html#konzervativizmus
- **Offline:** internet nélkül is működik; ilyenkor a betűtípus rendszerbetűre vált.
- **Eszközök:** számítógépen, tableten és telefonon is használható, világos és sötét módban.
- **Megjegyzett beállítás:** a böngésző megjegyzi a választott nézetet (Teljes szöveg / Csak fordulatok). Az alkalmazás más adatot nem tárol és nem küld sehová.
- **Tartalom bővítése:** új szemelvény, fogalom vagy kiemelés felvételéhez az adatokat a fájlban kell módosítani; ezt kérésre elvégzem.